

بررسی الگوی طراحی در معماری حمام های قاجار جنوب ایران

فاطمه وحیدی

pardais90@gmail.com

چکیده

حمام های زیادی پیش از اسلام و بعد از اسلام در ایران ساخته شده اند. در طول دوره های مختلف فرم حمام ها دستخوش تغییرات شده است، اما نحوه ی استقرار فضایی همواره از الگویی ثابت پیروی می کند. نمونه های ساده و زیبایی از این حمام ها در جنوب کشور وجود دارد که اغلب متعلق به دوره های صفوی و قاجار می باشد. به طور تصادفی از بین این حمام ها هشت حمام انتخاب و از جنبه های مختلف اعم از مصالح، تناسبات، تزئینات، فرم و الگوی استقرار فضایی مورد بررسی قرار گرفته اند. اغلب این حمام ها بر اساس هندسه و فرم هشت ضلعی شکل گرفته اند و مشابهت های آن نشان از یکسان بودن سبک آن ها می باشد. تنها اصل در انتخاب تصادفی دوره ی بنا می باشد که همگی متعلق به دوره ی قاجار می باشند. در پایان این پژوهش الگوی ثابتی از فرم و نحوه ی استقرار فضایی حمام های دوره ی قاجار جنوب کشور ارائه شده است.

واژه های کلیدی: حمام، الگوی استقرار فضایی، دوره ی قاجار، جنوب ایران

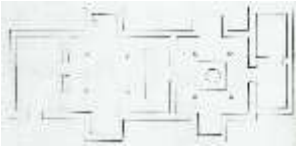

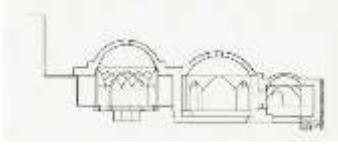
مقدمه

در طول دوره های مختلف حمام ها همواره الگوی استقرار فضایی و سیرکولاسیون ثابتی پیروی می کرده اند. حمام ها اغلب دارای یک راهروی ورودی پیچ در پیچ بوده که در انتهای آن هشتی ورودی قرار دارد. پس از آن به سرپینه می رسیم. سرپینه فضایی است که در آن یک حوض آب گرم واقع است که افراد با قرار دادن پای خود در آن هنگام ورود یا خروج از حمام تعادل دمایی بدن خود را تأمین می کردند. سرپینه که سقفی گنبدی دارد از طریق راهرویی تحت عنوان میاندر به گرم بینه متصل می شود. گرم بینه به لحاظ فرم و فضا به سرپینه مشابهت دارد اما از سرپینه گرم تر است. در نهایت خزینه وجود دارد که محل نگه داری آب گرم است و گرم ترین قسمت حمام می باشد.

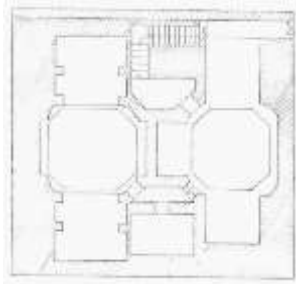
روش تحقیق

مطالب این پژوهش بر اساس مطالعات میدانی نویسنده و مطالعات کتابخانه ای به روش تحلیلی-توصیفی می باشد.

معرفی اولیه حمام ها

ردیف	نام	موقعیت	دوره	اقلیم	پلان	برش	عنوان فضاها
1	علیخان	اشکنان	قاجار	گرم و خشک			هشتی ورودی سرپینه نشیمگاه میاندر گرم خانه نشیمگاه اتاق تنظیف خزینه
2	خور	خور، لارستان	قاجار	گرم و خشک			هشتی ورودی سرپینه نشیمگاه میاندر سرویس بهداشتی گرم خانه نشیمگاه

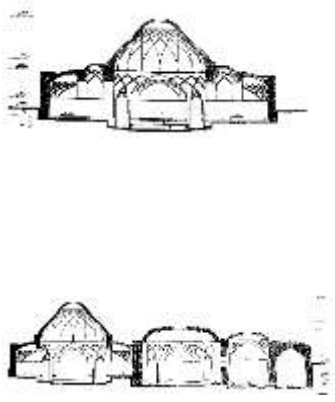
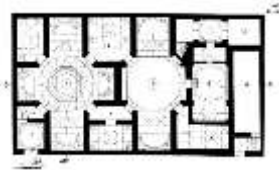
اتاق تنظیف خزینہ							
هشتی ورودی سربینه نشیمنگاه میاندر سرویس بهداشتی گرم خانه نشیمنگاه اتاق تنظیف خزینہ			گرم و خشک	قاجار	لار	پیرغیب	3

هشتی ورودی سربینه نشیمنگا میاندر سرویس بهداشتی گرم خانه نشیمنگاه اتاق تنظیف خزینہ آتشدان			گرم و خشک	قاجار	وراوی، مهر	حاجی خان	4
هشتی ورودی سربینه نشیمنگاه میاندر			گرم و خشک	قاجار	کوشک قاضی، فسا	کوشک قاضی	5

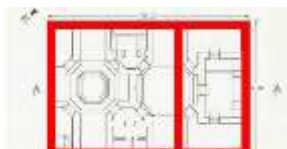

<p>سرویس بهداشتی گرم خانه نشیمگاه اتاق تنظیف خزینہ</p>							
<p>هشتی ورودی سربینه نشیمگاه میاندر گرم خانه نشیمگاه اتاق تنظیف خزینہ</p>			کوهستانی	قاجار	دهستان پهلوانی اقلید	پهلوانی	6
<p>هشتی ورودی سربینه نشیمگاه اتاق خدمات میاندر سرویس بهداشتی گرم خانه نشیمگاه اتاق تنظیف خزینہ آتشدان</p>			گرم و خشک	قاجار	بستک	خانی	7
<p>هشتی ورودی</p>			گرم و مرطوب	قاجار	بندرعباس	گله داریها	8

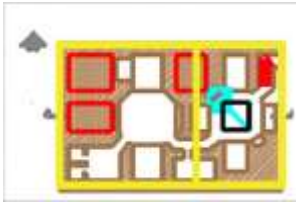
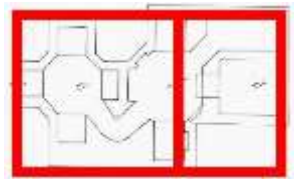
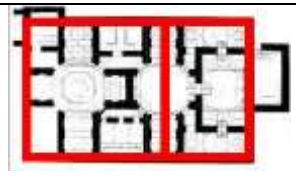
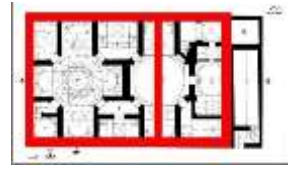
سربینه نشیمگاه میاند سرویس بهداشتی گرم خانه نشیمگاه اتاق تنظیف خزینہ آشندان							
--	---	---	--	--	--	--	--

جدول 1. معرفی پلانی حمام ها (مأخذ: نگارنده، 1395)

تناسبات، مصالح، تزئینات

ردیف	نام	تناسبات پلان	نسبت	مصالح	کاربندی	تزئینات (به جز کاربندی)
1	علیخان اشکنان		1-2	سنگ، گچ، آهک	*	ستون های مارپیچ، سرستون های مقرنس کای شده، زیرگنبد مقرنس کاری شده، تزئینات آهک بری
2	خور		1-1.5	سنگ و گچ، ساروج در اندود خارجی گنبد و دیواره ی داخلی حمام	*	
3	پیرغیب		1-1	سنگ، گچ، ساروج	*	
4	حاجی خان وراوی		1-2	سنگ و ساروج	*	

						
		سنگ و ساروج	1-1.5		کوشک قاضی	5
	*	سنگ، گچ، آجر، آهک	1-1.5		پهلوانی	6
	*	سنگ، گچ	1-1.5		خانی بستک	7
	*	سنگ های دریایی - اسفنجی، ساروج محلی، گچ دستکوب	1-1.5		گله داری ها	8

جدول 2. تناسبات، مصالح، تزئینات (مأخذ: نگارنده، 1395)

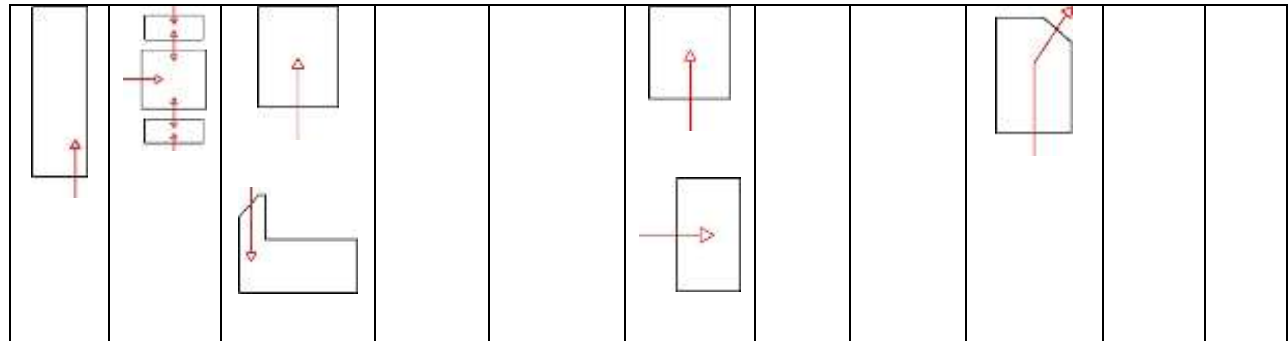

تیپ شناسی

ردیف	نام	تیپ ورودی	تیپ سربینه	حوض سربینه ه	تیپ نشیمنگاه سربینه	تیپ میاندرد	تیپ گرمخانه	تیپ نشیمنگاه گرمخانه	خزینه	آتشدان
1	علیخان اشکنان									
2	خور									
3	پیرغیب									
4	حاجی خان									

									وراوی	
									کوشک قاضی	5
									پهلوانی	6
									خانی	7
									گله داربها	8

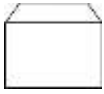

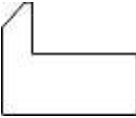

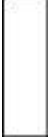

جدول 3. تیپ شناسی (مأخذ: نگارنده، 1395)

نتیجه گیری

درصد	فراوانی	تعداد کل	تیپ	عنوان فضا
62.5%	5	8	چهار ضلعی دارای پخ در اتصال به سربینه	ورودی
87.5%	7	8	هشت ضلعی	سربینه
100%	5	5	هشت ضلعی	حوض سربینه
100%	8	8	مستطیل	نشیمنگاه سربینه

75%	6	8	دورنقه و مستطیل 	میاندر
87.5%	7	8	هشت ضلعی 	گرمخانه
62.5%	5	8	مستطیل ساده و مستطیل با راهرو در ورودی 	نشیمنگاه گرمخانه
50%	4	8	سه مستطیل 	خزینه
100%	3	3	مستطیل 	آتشدان

جدول 4. جدول نتیجه گیری تیپ شناسی (مأخذ: نگارندگان، 1395)

عنوان	کل	فراوانی	درصد
نسبت پلانی 1-5.1	8	5	62.5%
مصالح سنگ	8	7	87.5%

75%	6	8	مصالح گچ
62.5%	5	8	مصالح ساروج
87.5%	7	8	تزئینات کاربردی

جدول 5. جدول نتیجه گیری تناسبات، مصالح، تزئینات (مأخذ: نگارندگان، 1395)

مراجع

آرشیو مرکز اسناد سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان فارس